

KISCOPORT ALAKÍTÁSA AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA ELSŐ OSZTÁLYÁBAN

A közösségi életre való nevelés a szocialista tanító központi problémája. Makarenskótól tanulva és belőle merítve az elmélet és a gyakorlat a változatok és árnyalatok sokaságát munkálta ki. Minél több ilyen munka lát napvilágot, annál több lehetőség van a közösségi nevelés előrevitelére, finomítására és mivel éppen úgy nincsen két egyforma közösség, mint két egyforma ember sem, a sémák és a békataluzások tartós eredményre itt sem vezethetnek.

Szívesen kell leírni és szívesen kell fogadni tehát minden olyan gondolatot, amely akár a legkisebb részletben is újat tud, vagy csak akar mondani és ebben általában pedagógus-részről nem is volt hiány.

Ha azonban a részleteket tekintjük, meg kell állapítani, hogy viszonylag kevés szó esik a közösség építéséről az általános iskola alsó tagozatában. A gyakorló pedagógusok mérhetetlen sok tapasztalatukat mintha felénkben publikálnák, mint a felső tagozatban, vagy középiskolában működő társaik, pedig fontosságát tekintve legalább annyira kell minden vonatkozásban súlyt helyezni a közösség-építésre a kicsinyeknél, mint később az életkor emelkedésével.

Ezért is látom szükségesnek leírni a kiscsoport alakításával kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokat, mely a közösségi életre való nevelés egyik módszere lehet az általános iskola első osztályában, annak is kezdeti időszakában.

Mi is a kiscsoport?

Négy-öt főből álló „szervezet” az iskolai élet kezdetén, az őrsi életforma kialakítása előtt.

Bár a csoport tisztavirág-életű, létrehozásának szükségességét és hasznosságát egy sor gyakorlati tapasztalat igazolta:

- Még közel áll hozzánk az óvodai kislétszámú csoport, ahol egyszerűbb az együttműködési lehetőség szemben az órssel, ahol a létszám 7–8 fő és így a jó együttműködés ott begyakoroltabb együttműködést kíván.
- Minden csoport külön feladatot kaphat, amit a tagok együtt oldanak meg. Őrsi szervezetben a feladatok megoldása differenciáltan történik.
- Az együttes tevékenység lehetővé teszi, sőt feltételezi egymás segítségét.
- Elősegíti a felelősségérzet kialakítását, ami ebben a korban csak nehezen rögzíthető. A kis létszám ezt megkönnyíti. Eleinte egymásért, majd a csoportért vállalnak és kell vállalniuk felelősséget, később így alakul az őrsért, a rajért, a nagyobb közösségért és nagyobb közösség iránt tartozó felelősségérzet.
- Minden csoportnak választott vezetője van. Egyszerűbb a vezetésre való rátermettség

vizsgálata, amit később hasznosítani lehet a nagyobb egység vezetőinek kiválasztásában.

- A kis létszám miatt a csoport és benne az egyén munkája áttekinthetőbb, jobban ellenőrizhető.
- Az adott feladat elvégzésére jobban mozgósíthatók.
- A szülő, aki ebben az időben a nevelő legfőbb segítőtársa, a kislétszámú csoportot önállóan is tudja foglalkoztatni. (Csoportos játékok, kirándulások, mozi, bábműsorlátogatás stb.)
- Könnyebb az őrsi szervezet kialakítása.

A csoporttagok kiválasztását nem bízom a szerencsére! A csoport megalakításánál ügyeltem a „kiegyenlítő erők” érvényesülésére, vagyis arra, hogy a csoportok minden szempontból való vizsgálatának eredményeképpen az értéknívó nagyjából azonos legyen, amiből következik, hogy egy-egy csoporton belül voltak jobb-rosszabb tanulók, jóviselők és csintalan, nyugodt természetű és temperamentumos stb. Nagyjából azonos volt a fiúk és lányok aránya is.

A csoport kialakítása tehát céltudatos munka eredménye, melyet gondos előkészítés előzött meg.

A *pszichikai előkészítés* körében már hetekkel előbb beszéltem arról, hogy szüleik, nagy feladatok elvégzése alkalmával nem egyedül dolgoznak, hanem többen együtt, csoportosan. Ilyenkor vezető irányítja a munkájukat. Sokat beszéltem a vezetés jelentőségéről. Megmagyaráztam, hogy a tagság azt választja vezetőnek, aki legjobban dolgozik és egyéb tulajdonságai miatt is alkalmas a vezetésre. Ha a vezető ilyen, akkor a többiek szívesen engedelmessé válnak neki.

Elmondottam, hogy a felnőttek is sokáig készenlétben a vezető megválasztására, jóval előbb gondolkodnak, fontolgatnak, kire adják szavazatukat? „Most ti is gondolkozzatok, kik dolgoznak legjobban, kit szerettek legjobban, kit tartotok legalkalmasabbnak, hogy vezetőtok legyen a csoportban?”

A gyermekek számára élményt jelentő izgalmas esemény volt, mikor először vettek részt „közösséget” érintő fontos kérdés megvitatásában.

Az *előkészítés szervezési része* egyszerű volt. Az osztály létszámának megfelelően hét csoportot alakítottunk. Hét vezetőre volt tehát szükség. Minimális kívánalom volt, hogy értelmes legyen, fegyelmezett, segítő szándékú, igazmondó, alkalmazkodó. Világos volt előttem, hogy a kívánalmaknak megfelelően kik jöhetnek elsősorban számításba. Igazán nem volt nehéz — de szükséges volt — úgy irányítani a gyermekek gondolkodását, hogy azokat válaszszák, akik a kívánalmaknak megfelelnek.

Ezután megbeszéltük, hogy mi lesz a vezető és mi a tagság feladata. És mert a reális önértékelés a kisgyermeknek sem erős oldala (kicsit mindegyik túlértékeli magát) ezért a sértődöttségek elkerülése érdekében szerénységre intettem a vezetőket és kinyilvánítottam, hogy a vezetési lehetősége a későbbiekben még mindenki számára nyitva áll.

Hogy a csoport a célját betöltse, azaz átmeneti szervezeti formaként a jó kollektíva kialakítását elősegítse, feladatok kijelölésével naponta tartalommal kellett kitölteni azt.

Első feladat volt az iskolai szabályoknak, a házirendnek a megismertetése, betartása és annak egymás által történő ellenőrzése. A szabályok betartása ugyanis segíti a gyermeket a közösségbe történő beilleszkedésben, fejleszti egyéniségüket és közelebb is hozza őket egymáshoz. E témakörben gyakorta tartottam közös megbeszéléseket, különösen negatív magatartás esetén. Hangsúlyoztam, hogy a feladatok maradéktalan elvégzése a csoporton belül nemcsak egymásnak, nemcsak a csoportnak jelent segítséget, de személy szerint nekem is! Ez a magasabb szintűnek látszó érdekelttség (tanító és tanítvány viszonyának természetesen eredményeként) még külön inspirálta őket olyan csoporteredmény elérésére, mely a meglepésemre érdemelte ki.

Később már nem egyszer előfordult, hogy a szabálysértésre már nem én hívtam fel a figyelmet, hanem egymást figyelmeztették, amiben az egymás iránti felelősség mutatkozott meg, és amelyet jól lehetett különböztetni a szokásos árulkodástól.

A kiscsoportok ezután munkafeladatokat kaptak: osztályszépítés, virágápolás, tisztasági kampány, iskolai eszközök készítése stb.

A közös munkavégzésben a csoport összeforrt és a közös cél érdekében lelkesen együttműködött. Ebben a korban a gyermek egyébként is határtalan lelkesedéssel végzi a rábízott feladatot, a kitarás azonban még nem erős oldala.

Megtanultak egymáshoz alkalmazkodni.

A csoport büszke volt jelvényére, nevére, melyet rendszerint mesealakoktól kölcsönöztek.

Beigazolódott ismét, hogy a szabályok betartása, a közös munka, a közös élmény egyre jobban elősegíti a jó kollektíva kialakítását. Makarenkóval egyetértésben kollektíván olyan belsőleg jól strukturált (jól integrált csoportot értünk, melynek tagjai társadalmunk szociális szempontból értékes céljait követik, e célkitűzések szükségszerűségét felismerik és az együttműködés módszereivel is rendelkeznek.

Érthető módon az első osztályokban a tudat és a célkitűzés ilyen fokát még hiába keressük. Mégis, a gyermekekkel rendszeresen foglalkozó, az életkori kívánalmakat, figyelembe vevő szervezeti csoporttal igen erősen lehet

meggyorsítani a kollektív gondolkodásra és cselekvésre való nevelést.

Hogy a csoportból tényleges egység legyen, a szervezett kereten, a feladatokon alapuló belső tartalom kívül szükséges volt az is, hogy a csoporttagok megszokják, megszeressék egymást és közösségüket. Az erre szolgáló feltételek megteremtése azonban már meghaladta volna egy ember erejét és lehetőségeit. A szülők segítségét vettem tehát igénybe. A kiscsoportok irányítását a kezemben tartottam, a részfeladatokat azonban a szülők végezték el ott, ahol felnőtt segítségére, vagy felügyeletére volt szükség.

Voltak szülők, akik moziátogatásra vitték a csoportot, mások kirándulásra. Megünnepezték egymás névnapját, ajándékokkal kedveskedtek egymásnak. Sokat játszottak közösen.

Egy-egy közösen átélt élmény még napokig foglalkoztatta a csoport tagjait, beszéltek róla, majd új tervek születtek. Nagy, közös élményt okozott már az is, ha egy csoporttag új játékot kapott, közös bánat volt, ha valami elveszett. Magam is igyekeztem minél nagyobb számú közös élményben részesíteni őket.

A csoportokkal foglalkozó szülők a szervezés kezdeti szakától bekapcsolódtak a munkába, segítségemre voltak és három hetenként egy alkalommal közös megbeszélést is tartottunk.

A szülők segítségére való utalásaimnál ellenvéleményként merülhet fel, hogy a sok igénybevétellel megterheltem őket és ha teljesítették is a tanító kérését, azt fanyalogva és kelletlenül fogadták.

Éppen ellenkezőleg!

Határozottan állítom, hogy a legtöbb szülő — elsősorban az anyák — nemcsak készséggel, de egyenesen örömmel vettek részt az ilyenfajta munkában. Számukra ez egyben szórákozást jelentett, szellemi pihenést, aktív kapcsolódást. Bepillantást nyertek a gyermekük otthonon kívüli életébe, így új nevelési tapasztalatokat gyűjthettek. A sok szülő között a munka egyébként is megoszlott, így a rájuk rótt feladat megterhelést semmiképpen sem jelentett.

Egyébként is teljesen önkéntes jelentkezés alapján történt annak eldöntése, hogy ki és mit segítsen a csoportokkal kapcsolatos munkában. Rendszerint minden reszorra több jelentkező akadt, könnyebb volt tehát a kiválasztás és szükség esetén egymást is helyettesíthették. Minderre pedig jó előre felkészítettem már a szülőket: év elején tudták, hogy mikorra alakulnak meg a csoportok és majd akkor milyen segítséget várunk.

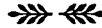
Miközben a nevelő feladatokat ad a szülőknek, megbeszéli a végrehajtás módjait, tanácsot, útmutatást ad, szinte észrevétlenül, egyre előnyösebben változik a szülő pedagógiai gondolkodásmódja is, ami aztán visszahat az

otthoni nevelésre. (A szülőkkel való pedagógiai foglalkozás igen értékes hatása egyébként külön tanulmányt igényelne.)

A csoport élete mintegy két hónapig tartott. A csoportokból ezután kialakítottuk az örsöket.

Ebben a munkában is segítettek ugyan a szülők, a hangsúly azonban most már a felső tagozatos tanulók bevonásán volt.

Dr. Sásdi Irméné
Pécs, Tanárképző Főiskola

GONDOLATOK A FOGALOMALKOTÁSRÓL

— az alsó tagozatban —

A fogalomalkotás az objektív valóság tárgyainak és jelenségeinek általános ismertető jegyeinek a feltárását jelenti. A korszerű oktatás megkívánja, hogy ne passzív szemlélődéssel, vagy a kérdeve kifejtés merev módszerével alakítsuk ki a fogalmakat, hanem sokoldalú „mozgékony műveletrendszerrel”, melyet a tanulóknak aktív munkával kell kialakítaniuk. A saját tapasztalást nem pótolhatja sem a bemutatás, sem a közlés. A tanulóknak a nevelő irányításával maguknak kell a fogalmi jegyeket meglatniuk, a problémákat megoldaniuk. Az ismeretszerzésben több-kevesebb mértékben támaszkodunk tapasztalásra (lehet régebbi tapasztalat, aktuális vagy irányított, kísérleti megfigyelés), tehát eleven szemléletre, amit ma tevékeny tapasztalásnak nevezünk.

A megfigyelés a megismerés egyik fontos pszichológiai tevékenysége. Nem egyszerű észlelés, hanem a nevelő által irányított térvszerű, tevékeny, gondolkodó elemző munka. Meghatározott, átgondolt szempontok szerint történik. A valóság összetett sokféleségéből a lényeges jegyeket, mozzanatokat, folyamatokat látta-
juk meg s ezzel előkészítjük az absztrahálást. A nevelőnek ismernie kell a lényeges jegyeket, s azokat a tanuló életkorának, a tantervi követelményeknek megfelelően — sokszor az évek során mind több fogalmi jeggyel bővítve — a tanulóknak biztos ismeretté alakítania.

Nézzük meg például, hogy a gyümölcs és a termés fogalma, hogyan alakul ki az 1. osztálytól a 4. osztályig!

Az első osztályban a tanuló az őszi jelenségek megfigyelése során megismerkednek számos összefüggő gyümölcscsel. Ezen a szinten csak a színük, formájuk és ízük szerint különböztetik meg a gyümölcsöket. A második osztályban a gyümölcs a fa részeként jelentkezik. Elemzik a gyümölcs részeit: a héját, a húsát, a magházat. Megtalálják a virág elszáradt szirmolevélkét az almán és a körtén, s megállapítják, hogy a gyümölcs virágból lesz. Megerősíti ismeretüket a tavasszal virágzó fák, az apró zöld gyümölcsök megfigyelése. Szintetizálást is végeznek, hiszen a gyümölcscsel, mint az ember jelentős (vitaminús) táplálékával is foglalkoznak. A harmadik osztályban a vetemé-

nyeskertben a konyhakerti növényekkel ismerkednek. Vizsgálják például a paprikát és a paradicsomot. Megállapítják, hogy mind a kettő gyümölcs, hiszen a mag körül ízletes húsa van. Virágból lett. Ezen a fokon a termés fogalmát kell kialakítanunk. Felfedeztetjük a félbevágott gyümölcs közepén a magokat. Vetünk cserépbe paprika- és paradicsommagokat, hogy új tapasztalat során — miszerint a magból új növény lesz — beigazolódjék: a paradicsom és a paprika termés. Nem csupán elemző megfigyelés, hanem a csirázás folyamatának megfigyeltetése segíti elő a fogalom tisztázását.

A konyhakerti növények vizsgálata tovább mélyül az emberi felhasználás szempontjából. A sárgarépa, a hagyma, a káposzta is fontos táplálékunk, de vajon ezeknek a termését fogyasztjuk? Tiszta fogalom birtokában nem fogják tanítványaink termésnek tartani. Megállapítják, hogy a konyhakerti növényeknek nemcsak a termését, hanem levelét, gyökerét is fogyasztjuk. Rendszerező tevékenységre, analógiás gyűjtésre is szükség van a gondolkodtató ismeretszerzés folyamatában. Itt nyílik alkalom önálló feladatlapos foglalkoztatásra.

A negyedik osztályban a szántóföldi növényeket ismerik meg. A gabonafélék termése a szemtermés, a kukorica termése is az. De veszálybe kerül a termés fogalma a burgonyánál, vagy a cukorrépanál. Ha nem volt gondos az előző osztályban a termés fogalmának kialakítása, termésnek fogják tartani a burgonyát és a cukorrépat is. Ismét többoldalú rendszerező tevékenység kínálkozik. Rendszerezük a szántóföldi növényeket az emberi táplálék, az állati takarmány, az ipari feldolgozás vagy megművelésük szerint.

A helyes fogalomalkotás tehát magába foglalja az analízist, az ítéletet, a következtetést és az általánosítást. Ugyanakkor összefonódik a szintézissel. Az analízis és a szintézis, mint megismerő tevékenység, gyakran váltja egymást. Nem mindig az analízis a kezdő művelet. Olvasmány, költemény, vagy egy műalkotás elemzésénél az egészről indulunk ki, s a részek megismeretése után, újra az egész mű egységét kell meglátatnunk.

A fogalomalkotásban az általánosítások (tör-